

„Obrázek vydá za tisíc slov“

One picture is worth thousand words

Adriana Peremilovská – Josef Petrželka

„Obrázek vydá za tisíc slov“ či vyjádření podobné – „obrázek řekne víc než tisíc slov“ – lze asi považovat za obecně užívané pořekadlo. A jeho didaktický a explanační účinek bude využíván všude, kde máme co do činění s vizuálně vnímatelnými objekty. Pomůže nám například vizuální zobrazení okolí černých děr, jež jinak známe jen ze suchých matematických modelů (to v těch starých časech, kdy jsme ještě nebyli s to je přímo pozorovat a fotografovat), či umělecké obrazové znázornění dalekých exoplanet (tj. planet objevených v posledních desetiletích u jiných hvězd), jež vychází ze strohých pozorovacích dat. Ale obrázky nám pomohou také u jevů mikrosvěta, jako je kupříkladu průběh fotosyntézy v rostlinných buňkách. Ty sice máme na dosah ruky a v principu je dnes pozorovat dokážeme, ovšem jen speciálními mikroskopy, k nimž se zívá student tak snadno nedostane.

Všechny uvedené příklady mají společných několik důležitých věcí: Spadají do oboru přírodních věd, jsou v principu skutečně viditelné (tj. jsou účastny elektromagnetické interakce) a jsou v principu pozorovatelné, i když třeba obtížně (to okolí černých děr) a možná až v daleké budoucnosti (ty exoplanety). Přírodovědci tedy mohou těšit své posluchače a čtenáře unikátními a často i krásnými obrázky.

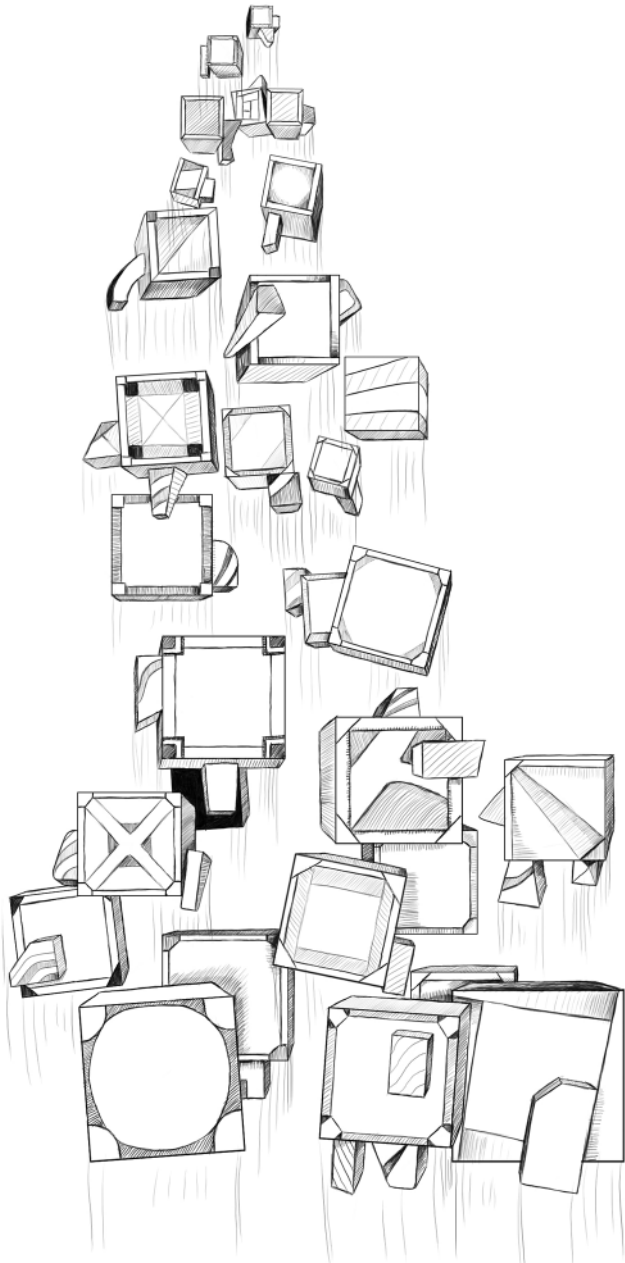
Ale jak jsou na tom filosofové? Jejich situace je zdá se podstatně odlišná. Filosofie přece nevychází primárně z vizuálního pozorování a nezabývá se v prvé řadě viditelnými předměty! Naopak, mnohem častěji je jejím předmětem něco pouze myšleného (pojmy), a dokonce něco, o čem se výslovně tvrdí, že je to v principu nevnímatelné (Platónovy ideje či Aristotelův první nehybný hybatel patří k nejzřejmějším příkladům). Co si má filosof počít v takové situaci – rezignovat na obrázky (a vděk posluchačů a čtenářů), či se pokusit zobrazit nezobrazitelné?!

Snad to není tak zlé. Ono totiž vlastně svým způsobem lze zobrazit nezobrazitelné – jak to koneckonců vidíme (ano!) u té v principu neviditelné černé díry. Můžeme totiž zobrazit, jak interaguje viditelné s tím neviditelným – jak je látka, která ještě nepřekročila horizont událostí černé díry, ovlivňována jejím gravitačním působením a jak na to „reaguje“. A podobně snad lze předložit vizuální reprezentaci Aristotelovy myšlenky, že viditelné jednotliviny jsou „přitahovány“ neviditelným nehybným hybatelem. Právě to symbolicky ukazuje obrázek Michala Peichla – první nehybný hybatel je tam někde nahoře a vše ostatní k němu spěje jakožto k dobru a účelu.

Je ovšem nasnadě, že zadání úkolu zobrazit neviditelné nebude snadné. Ano, hovoříme teď o situaci, kdy zadavatel není sám schopen své zadání realizovat, což je situace, kterou sám reprezentuji přímo vzorově. Naštěstí se mezi studenty najdou opravdu schopní tvůrci, kteří jsou navíc ochotni se pokusit o vizualizaci neviditelného. A právě na tuto chvíli a na tuto situaci se zaměřuje naše úvaha.

Má-li se spolupráce povést, je třeba velmi pečlivě požadovaný obrázek popsat. Tedy použít slova, která pak kreslířka či kreslíř převede do vizuální podoby. A když zadání není jednoduché jako „nakresli mi otevřenou knihu“, ale požaduje něco abstraktního, velmi narůstá počet nezbytných slov. V některých případech se ukazuje předání požadavku tak obtížné, že se skoro vtírá taková vypočítavá pochybnost: No dobrá, když bude obrázek, bude za tisíc slov, ale nebude nakonec vytvoření obrázku „stát“ dokonce ještě více slov? Nebude nakonec jednodušší – a co do užitých slov „levnější“ – zůstat u abstraktního popisu? Zde musím dát osobní odpověď: Určitě se už stalo, že se některý můj námět na obrázek k dějinám antické a středověké filosofie nepodařilo realizovat nebo že některý obrázek možná nevyjadřuje přesně to, co jsem si od něj sliboval. (Jist si nejsem ani tím prvním nehybným hybatelem, přestože jej Michal Peichl nakreslil přesně podle mých pokynů – posuďte sami: Skutečně vám to bez dalších slov evokuje něco neviditelného, co přitom má být účelem a cílem všech věcí? Jestli ne, tak k těm mnoha slovům při zadání je třeba připočítat ještě mnoho slov při dodatečném vysvětlení, kdykoli obrázek ukážu studentům.) Ale zatím jsem se nesetkal s takovými zásadními problémy, abych od pokusů utrácet další a další slova na zadání nových obrázků ustal.

Doklad najdete dále v textu, v němž navíc bude odhalena ještě jedna obtíž (skoro by se dalo říci zákeřnost) mých požadavků. Bude ilustrována (teď se myslí slovně ilustrována) na konkrétním příkladu souboru obrázků, jejichž námětem je „sedm svobodných umění“ (*septem artes liberales*). Nejprve stručně

První nehybný hybatel, Michal Peichl, © 2015

osvětleme, co to vůbec je. Jedná se o soubor sedmi vzdělávacích disciplín, jež od konce antiky představovaly náplň vzdělávacího programu: gramatika, rétorika, dialektika, aritmetika, geometrie, hudba, astronomie. (Mimořádně, tento program pak přešel i na středověké univerzity, konkrétně na jejich „artistické“ fakulty – a není náhodou, že naše fakulta se jmenuje v anglické verzi „faculty of arts“!) Byl to velmi populární program, jak dokazuje přešlá obrázků, které sedm umění zobrazují. Internet je nabídnou velmi rychle, snad vždy v podobě krásných žen, k čemuž zřejmě sváděl už gramatický rod názvů disciplín.

Protože jsem chtěl pro svou výuku dějin filosofie originální sadu obrázků, vymyslel jsem si, že tradiční patronky na nich budou doprovázeny moderními atributy. V tomto případě vlastně ani není třeba tisíců slov pro zadání obrázku – prostě bude tam krásná žena a bude mít místo sextantu Hubbleův dalekohled (ano, tak bude vypadat moderní astronomie). A říkal jsem si, že tím mám hotovo a že kreslířka to bude mít taky rychle hotovo. Jenže jakožto člověk, jenž je sám tak amúžický, jsem neuvážil další principiální obtíž: Jedna věc totiž je popsat hlavní filosofický motiv obrázku, ale druhá věc je realizovat zadání tak, aby skutečně odpovídalo viditelné skutečnosti. Jak se tato obtíž projevuje přímo v tvorbě, popisuje sama kreslířka a autorka obrázků sedmi svobodných umění, Adriana Peremilovská:

Při realizaci takového zadání je doopravdy potřeba, aby vás políbila múza. Než vůbec začnete kreslit, čeká vás náročné vyhledávání informací a studium zadaných a dostupných materiálů. Pokud chcete začít kreslit například takové múzy, musíte si nejprve zjistit, jak je vyobrazovali ti největší umělci v dějinách. Ke každé z múz si musíte najít takových obrazů hned několik a najít to, co mají všechny múzy společného. Je důležité si udělat seznam atributů, které se nejčastěji po boku múz objevují a jak se v čase mění. Když se vám to podaří poskládat dohromady, musíte najít vhodný ekvivalent těchto atributů tak, aby odpovídal dnešní, moderní době. U některých múz to nebyl tak těžký úkol, protože jejich atributy mají velmi jasnou moderní podobu. Například múza geometrie je často vyobrazována tak, že pracuje se stroji, které měří zeměkouli, nebo si prohlíží globus. Tak tedy musíte najít přístroj, který se i dnes používá pro podobné účely. Je samozřejmě nejlepší, pokud máte ve svém okolí někoho, kdo tomu rozumí a může vám říci, jak se takový přístroj jmenuje.

Pro múzu geometrie jsem tedy použila teodolit, který se používá v geodézii pro měření a vytyčování výškových a vodorovných úhlů. Ale pokud

Sedm svobodných umění – geometrie, Adriana Peremilovská, © 2019

Sedm svobodných umění - hudba, Adriana Peremilovská, © 2019

chcete takovou věc kreslit, musíte alespoň trochu vědět, jak se s tím pracuje, jak to vypadá, když člověk teodolit aktivně používá, a z jakých částí se skládá, aby výsledná kresba dávala smysl. Pro tento účel jsem jednou ráno požádala skupinu studentů z fakulty stavební VUT, kteří se před fakultou na louce učili s teodolitem pracovat, aby mi krátce ukázali, jak přístroj funguje. Možná má prosba mohla působit zvláště, ale jedna mladá slečna mi pak velmi ochotně zapožovala, abych si ji mohla vyfotit, jak teodolit používá. Fotografie jsem pak využila pro kresbu samotné múzy.

Při kresbě múzy aritmetiky jsem zase požádala svého známého z Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy, aby mi napsal nějakou libovolnou, hlavně dlouhou rovnici, která by byla dostatečně složitá i pro současné matematiky, a já bych ji pak použila jako motiv, který doprovází múzu při její práci. Tak jsem poprvé v životě psala například Einsteinovu rovnici zakřiveného časoprostoru nebo obecné řešení tepelné rovnice v n rozměrech.

Dlouhé rozhodování pro mě představovala múza hudby, protože jsem se nemohla rozhodnout, který hudební nástroj by byl nejvhodnější. Přece jen mnoho hudebních nástrojů tu máme už několik staletí, jen se trochu pozměnil jejich design. Takový nástroj jsem zprvu vyloučila a hledala takový, který se zrodil až dnes, ale žádný takový se zase nehodil k tak vážné postavě, jako je múza. Nakonec jsem usoudila, že i u ostatních múz používám jen moderní podobu již dávných atributů, tak ani hudba by neměla být výjimkou. Nakonec hudba dospěla ke své finální podobě s elektrickou baskytarou.

Když máte zjištěny všechny nezbytné informace, potřebujete ještě jednu věc, než začnete konečně kreslit. Někoho, kdo bude ochotný vám na chvíli pózovat v prostěradle, dokud si nepořídíte fotografii, kterou použijete ke kresbě. Proto jsem své milé spolubydlící, rodinu a přátele zneužívala tak, že jsem je několik minut rovnala do potřebné pózy, dávala jim do rukou různé předměty a oblékala přes ně prostěradla takovým způsobem, aby vytvářela přesně to zakřivení, které jsem pro obrázek potřebovala. Největším problémem pro mne bylo nakreslit ruce, jak drží nějaký předmět, a proto byly právě fotografie rukou nejdůležitější.

Teď, když máte informace, máte fotografie lidí v potřebné póze, máte hrubou představu, jak bude obrázek koncipován, můžete začít kreslit. Zadání znělo, že múzy samotné se měnit nebudou, pouze jejich atributy budou takové, aby odpovídaly dnešní době. Ale neustále musíte myslet na to, že múzy by měly být ženy nadpřirozeně krásné, ze kterých na vás působí jejich moudrost, majestátnost, ochota a vážnost. Chtěla jsem, aby tento pocit byl po dokončení z obrázku cítit. To ovšem vedlo i k nesenázím, kdy múza ve výsledku

jako múza vůbec nepůsobila. V tom případě jsem začínala úplně od znova.

Realizovat takové zadání tedy není lehké, ale dokážu si představit ještě mnohem abstraktnější a náročnější. Na druhou stranu, je to velká výzva a člověk se mnoho přiučí. Obzvlášť u sedmi svobodných umění.

Můžeme z toho učinit nějaký závěr či získat nějaké poučení? Snad ano. Pro nás oba zjevně není tvorba obrázků jen chladnou matematickou kalkulací, jestli se vyplatí spíše obrázky či slova, nýbrž také jiným, inspirativním a snad i zábavným pohledem na filosofické problémy. A když započítáme i tento aspekt, rozhodně se tvorba filosofických obrázků „vyplatí“, i kdybychom s těmi slovy samotnými byli třeba v mínusu.

Adriana Peremilovská

studentka Katedry filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
472212@mail.muni.cz

PhDr. Josef Petrželka, Ph.D.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
josef@phil.muni.cz